

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยองค์ความรู้หมอพื้นบ้านทั้งในด้านตำรายาและสมุนไพรในอำเภอเขาศัยสน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจำนวนหมอ ประเภทของหมอ ตำรายาสมุนไพร วิธีการรักษาตลอดถึงประสิทธิผลของการรักษาผู้ป่วยจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการรักษาสุขภาพแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นแขนงนี้ซึ่งเป็นที่มียุคอยู่กับชุมชนมานานจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงลูกหลานในปัจจุบัน หมอพื้นบ้านเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชนที่นำยกย่องเป็นบุคคลตัวอย่างที่น่าจะให้คนรุ่นหลังนำมาเป็นแบบอย่างและนำมาใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพของคนในชุมชนเองได้ องค์ความรู้หมอพื้นบ้านจึงเป็นสมบัติอย่างหนึ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้อยู่คู่ชุมชนตลอดไป

การวิจัยองค์ความรู้หมอพื้นบ้านอำเภอเขาศัยสน ใช้เวลา 5 เดือน ตั้งแต่เดือนกันยายน 2545 ถึงเดือนมกราคม 2546 ก่อนการดำเนินงานวิจัย หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่อยู่กันอย่างกระจัดกระจายทั่วอำเภอเขาศัยสน ซึ่งมีอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน อำเภอเขาศัยสนประกอบด้วย 5 ตำบล 56 หมู่บ้าน ทีมวิจัยสามารถรวบรวมหมอพื้นบ้านมาได้ 77 คน ที่มีองค์ความรู้ในการรักษาโรคได้เป็นส่วนใหญ่ แต่บางส่วนต้องหยุดให้บริการไปแล้วเพราะความชรา แต่ยังคงมีเพียงองค์ความรู้เก็บไว้ เพราะไม่สามารถหาผู้ที่มารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้และอาจจะยังมีอีกหลายท่านที่ทีมวิจัยไม่สามารถสืบเสาะหามาได้ เพราะเหตุผลบางประการ เช่นหมอบางคนไปอยู่กับลูกหลานต่างอำเภอ หรือบางคนไม่ยอมเปิดเผยตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ในปัจจุบันอำเภอเขาศัยสน ได้มีการจัดตั้งสมาคมแพทย์แผนไทย(สาขาปัญญาภูมิ) เพื่อเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรการแพทย์แผนไทยอย่างเดียว โดยไม่ได้นำเอาองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านมาถ่ายทอด ด้วยเหตุนี้ความรู้ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านจึงตกอยู่ในสภาวะที่กำลังจะถูกทอดทิ้งไปจากสังคม ถ้าหากคนในชุมชนไม่ช่วยกันรักษาไว้ซึ่งองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านที่มีความสามารถในการรักษาโรคได้หลาย ๆ โรคต้องสูญหายไป เช่น โรคดีซ่าน ใช้ทับระดู โรคปวดเมื่อยตามร่างกาย โรคริดสีดวงชนิดต่าง ๆ อัมพฤกษ์ โรคเบาหวาน เป็นต้น ผลจากงานวิจัยได้ทำให้เห็นภาพชัดเจนในหลาย ๆ เรื่อง เรื่องที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสมุนไพรในท้องถิ่นที่ในปัจจุบันเริ่มจะลดน้อยลง มีสมุนไพรที่หายากถึง 80 กว่าชนิด เป็นปัญหาให้การรักษาล่าช้าเพราะต้องหายาจากต่างถิ่น หรือไม่ก็สั่งซื้อจากที่อื่นสาเหตุสำคัญเพราะชาวบ้านยังไม่รู้จักคุณค่าของสมุนไพร มักทำลายสมุนไพรโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

(ก)

การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว มีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาให้มากขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านในการใช้ชีวิตประจำวันมากมาย รวมถึงการให้บริการในการดูแลสุขภาพที่อยู่ใกล้ชุมชน เช่น สถานีอนามัย ซึ่งเปิดให้บริการภายในชุมชน และมีเครื่องมือที่สะอาดและทันสมัย ทำให้หมอฟันบ้านที่มีอยู่ในชุมชนที่ยังไม่มีการรวมกลุ่มจึงไม่มีหน่วยงานไหนมาสนับสนุนหมอฟันบ้าน จึงขาดการพัฒนาตนเอง สถานที่ เครื่องมือที่ทันสมัยมาให้บริการชาวบ้าน รวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้ใคร

ผลจากการวิจัยแนวทางการฟื้นฟูหมอฟันบ้าน มีแนวทางคือจำเป็นต้องรวมกลุ่มหมอฟันบ้านที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายให้มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม ให้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มีสถานที่ในการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์เพื่อการพัฒนาตัวเองให้มีมาตรฐานเดียวกันในการให้บริการชาวบ้าน ให้มีหน่วยงานมาสนับสนุนงบประมาณในการจัดสวนสมุนไพรในระดับครัวเรือนระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล ส่งเสริมให้ชุมชนให้ความสำคัญของสมุนไพร สามารถใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาเบื้องต้น ให้มีการประชาสัมพันธ์ การจัดทำทำเนียบหมอฟันบ้านในทุกระดับ

ผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั่วไปในอำเภอเขาชัยสน จำนวน 221 คน โดยการสุ่มสอบถามพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังมองเห็นความสำคัญของหมอฟันบ้านอยู่มาก และยังมีการใช้บริการอยู่ในระดับชุมชน เช่น การนัดแก้เคล็ดขัดยอกจากการทำงาน เล่นกีฬา ออกกำลังกาย หรือประสบอุบัติเหตุเล็กน้อย หรือโรคที่การแพทย์แผนปัจจุบันรักษาไม่หาย ประชาชนส่วนใหญ่เห็นถึงความสำคัญของหมอฟันบ้านว่าควรจะต้องมีไว้อยู่กับชุมชน แต่ต้องมีการพัฒนาเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการรักษาที่ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับของคนสมัยใหม่ เพราะการรักษาดูแลสุขภาพบางอย่างต้องใช้หมอฟันบ้านควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบันจึงจะได้ผลดียิ่งขึ้น

ผลของการทำกระบวนการการฟื้นฟูหมอฟันบ้านและสมุนไพรให้อยู่อยู่กับชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการคิดในการฟื้นฟูหมอฟันบ้านและสมุนไพรด้วยกัน จากหลาย ๆ ฝ่ายในแต่ละเวที โดยมีส่วนร่วมจากหมอฟันบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล เจ้าหน้าที่อนามัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูหมอฟันบ้านและสมุนไพร

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ คือมีการจัดตั้งชมรมหมอฟันบ้านขึ้นในระดับตำบลและอำเภอ โดยมีส่วนร่วมจากหลาย ๆ ฝ่าย ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับหมอฟันบ้านและสมุนไพรในอำเภอเขาชัยสน